RTA žurnālam (2021) ‘Izglītības reforma: izglītības satura pētījumi un ieviešanas problēmas. Citēšanai lūdzu sagaidīt publikāciju. Darba variants: pirms recenzēšanas un koriģēšanas

Before editing. Accepted for publication in “*Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems*. Rezekne Academy of Technologies, Latvia

Žogla, I. (2021). NO PĒTNIECISKĀS PRASMES LĪDZ PĒTNIEKA CAURVIJU KOMPETENCEI / From Research Skills to Researcher’s Transversal Competence.

Abstract. Different intellectual traditions imbedded in cultural and education settings and theoretical approaches to the understanding of skills, competencies, and transversal skills bring about many uncertainties in the conceptualization of research skills and competencies; together with the social demands towards the quality of graduates' competencies these draw heavily on the changing process of education, quality of educational provision, and interferes with the quality of the graduates’ achievements. Doctoral students usually face a large number of theoretical sources to analyze and make an appropriate theoretical underpinning of research; they also have to meet the uncertainties, experience incompetence that interferes with the allocated time and quality of investigation. While the shift to competence approach in education is thus more complex than many accounts suggest, it does have major implications for important aspects of studies and educators' work. This article aims to initiate doctoral students' thinking of the cultural background of different intellectual traditions in education and identify the most appropriate theoretical sources for their research. The article does not, however, provide final definitions or completed ideas. Based on the experience of the most popular projects in skills’development and theoretical analysis the published considerations might trigger new problems for doctoral students’ investigation and start their navigation in the enormous pool of literature. The article introduces some approaches to understanding and defining research skills, researcher’s competencies, and researcher’s transversal competencies, their structure, and experiences of measuring.

Keywords: research skill, researcher’s competence, researcher’s transversal competencies, structure of researcher’s transversal competence.

Ievads / Introduction

Pētnieciskās prasmes un pētnieka caurviju kompetences (research skills, researcher’s transversal competence) vienota definīcija nav atrodama. Literatūrā aizvien vairāk uzsvērta pētnieciskā prasme (research skills) efektīvai darbībai, neraugoties uz to, ka 21. gadsimta prasmju klasifikācijās kā atsevišķu vienību ne pētniecisko prasmi, ne kompetenci nenosauc. Tajā pašā laikā kritiskajai domāšanai, radošumam, iniciatīvai, problēmu risināšanai, riska novērtēšanai, lēmumu pieņemšanai un jūtu konstruktīvai vadībai ir nozīme visās pamata kompetencēs, un vairāki to komponenti pārklājas jeb atkārtojas vairākās kompetencēs. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD, 2005, 2018) un Eiropas Komisija (EC, 2016) precizē 21.gadsimtam atbilstīgas, spēcīgas prasmes (powerful skills), un to apraksts liecina par kvalitatīvi augstāka līmeņa sasnieguma, proti, kompetences nepieciešamību.

Spēcīgas kompetences īpašības ir saskatāmas arī attiecīgajos Austrālijas, ASV, Lielbritānijas un citos projektos, atzīmējot, ka universitātēm ir jāsagatavo studenti, lai viņi varētu pieņemt lēmumus savā darba dzīvē, pamatojoties uz zinātniskiem pierādījumiem. Tomēr izpratne par to, kā šīs prasmes var attīstīt, ir ierobežota, īpaši tās, kuras būtiski balstītas domāšanā. Jaunākās publikācijas iepazīstina ar plašu zinātniskās domāšanas teoriju augstākajai izglītībai, bet

augstākās pakāpes domāšanas spējas iesaka vērtēt kā zinātniskās domāšanas prasmes (Murtonen & Balloo, 2019); šo spēcīgo un saturā apjomīgo prasmi būtu lietderīgi dēvēt par pētnieka zinātniskās domāšanas kompetenci. Tā ietver kritisko domāšanu un zinātnes pamatu izpratību, epistemisko briedumu, izpētes un uz pierādījumiem balstītās spriešanas prasmes un kontekstuālo izpratni.

Saprotams, ka šādu kompetences kvalitāti var sasniegt augsta līmeņa pētnieciskā darbībā sociālajā vidē. Sociālo pārmaiņu būtību izsaka nozīmīgs pavērsiens sabiedrības attīstībā, kas ietekmē prasmju un kompetenču attīstību izglītībā: 20. gadsimta deviņdesmitajos gados 'digitālo plaisu' saprata kā nepilnīgu piekļuvi tehnoloģijām, 21. gadsimtā – kā nepilnīgu plaši pieejamu un daudzveidīgu tehnoloģiju izmantošanu. Šo plaisu 'uztur' augstskolās joprojām dominējošie monodisciplinārie studiju kursi, kas neveicina prasmju/kompetenču veidošanos minētajā kvalitātē.

Raksta pamatā ir teorētisks pētījums par pētnieciskās caurviju prasmes (skills) un ar to saistītu jēdzienu attīstības tendencēm pētnieka caurviju kompetences apzināšanai, kas varētu palīdzēt doktorantiem radīt idejas pētījumiem. Tādēļ raksts ieskicē vērā ņemamas pieejas projektos un teorijās, nepiedāvājot pabeigtus apgalvojumus; par tiem parūpēsies doktoranti.

Augstākajai izglītībai atbilstīga pēc sasniedzamās kvalitātes un satura ir ‚pētnieka caurviju kompetence' (PCK), kuras struktūrā pētīšanas prasme ir integrēta ar tikumiski estētiskām personas īpašībām un izpaužas atbildīgi veiktā pētījumā. Jēdzienu ‚researcher's skills' ieviesa Austrālijas projekts (Willison & O'Regan, 2008, 2015). PCK līdzsvaroti akcentē akadēmiskā personāla un studentu sasniegumu kvalitāti digitālo tehnoloģiju laikmetam atbilstīgas izglītības ieguvei formālā un neformālā procesā, un tā modeļus veido kvalificēts akadēmiskais personāls kopā ar studentiem, īpaši ar doktorantiem. A.Humbolds jau 19.gs. sākumā atgādināja, ka universitātēm mācīšanās jāuztver kā vēl pilnībā neatrisinātu problēmu risināšana, tāpēc universitātes procesam ir jābūt vienmēr pētīšanas režīmā. Cilvēce ir izpildījusi mācīšanās pirmo uzdevumu – iegūt zināšanas un izmantot tās kā milzīgu spēku, bet svarīgāks ir otrais uzdevums – veidot civilizētu un gudru sabiedrību; tas vēl nav izpildīts (Maxwell, 2008). Universitātēm ir nepieciešama paradigmu maiņa, īpaši otrā uzdevuma izpildei, jo informācija vēl nav zināšanas, kamēr cilvēks to neapstrādā, lai saprastu, arī zināšanas ir tikai nedaudz vairāk par faktiem, kamēr tās netiek interpretētas ar saprātu un gudri izmantotas. Tagad pētniekiem ir jāliek lietā domas elastīgums, demonstrējot veiklību un gudrību izmantot pandēmijas krīzi drīzāk kā iespēju, nekā apdraudējumu (Ling, 2020).